

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 323.1(477.85)

© Василь Балух,
© Віталій Докаш
(Чернівці)СУЧАСНИЙ СТАН І СПЕЦИФІКА МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ
ВІДНОСИН У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
(НА ПРИКЛАДІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2015 Р.)

У статті на основі соціологічного дослідження, проведеного у травні 2015 р. в Чернівецькій області, здійснено аналіз рівня взаємовідносин різних етносів і національностей, які проживають у транскордонному регіоні. Обсяг вибірки становив 400 осіб різних вікових і соціальних груп, освітніх рівнів і національностей. Дослідження проведено у рамках наукового проекту МОН України «Роль етноконфесійних взаємовідносин транскордонних регіонів (Буковина, Галичина) в євроінтеграційних процесах: суспільно-практичний вимір».

Ключові слова: нація, етнос, поліетнічність, національні меншини, Чернівецька область, респонденти, національна приналежність, мова, толерантність.

Актуальність. Чернівецька область історично і традиційно є специфічним регіоном України. Вона найменша за площею (8,1 тис. км², що складає лише 1,3% території держави) і населенням (на 1 грудня 2015 р мешкає 909 997 осіб), поліетнічна (76 національностей і народностей) [1] і полікультурна, межує з Румунією на півдні (Ботошанський і Сучавський повіти) і Молдовою на південному сході (Бричанський, Окницький і Єдинецький райони). Поліетнічність і полікультурність Буковини, яка формувалася сторіччями (її територія почергово входила до Галицько-Волинського і Молдавського князівств, Австро-Угорщини, Росії, Румунії і СРСР), глобалізаційні процеси, що призводять до інкультурації, прикордонний характер області серйозним чином впливають на ситуацію в краї. В області зараз функціонують 30 різних релігійних напрямів і течій. Поза те Буковина завжди була прикладом саме толерантних стосунків між різними народами і конфесіями незалежно від пануючої влади. Хоча транскордонний характер регіону завжди відчував своєрідні вектори впливу як сусідніх держав (Румунія, Молдова), так і закордонних релігійних центрів (США, Європа, Росія). Тому Буковина завжди була територією перетину і протистояння не лише соціально-економічних, суспільно-політичних, національно-етнічних, але й релігійних інтересів різних держав. Сформована у результаті цих процесів строката національна палітра, з одного боку, має свою специфіку, а з другого – слугує моделлю, де відображаються всі загальні закономірності та тенденції, характерні для міжнаціонального простору України. Тому вивчення досвіду толерантних стосунків численних національностей і віросповідних груп завжди буде залишатися **актуальним** для вітчизняних і зарубіжних науковців.

Тож основними завданнями нашого дослідження буде:

- аналіз етнонаціональної структури транскордонної області;
- з'ясування основних факторів толерантних відносин населення краю;
- виявлення основних проблем міжетнічних відносин і запропоновано шляхи їх розв'язання.

Усі наші висновки і пропозиції будуть базуватися не лише на статистичних даних, але й на матеріалах соціологічного опитування, проведеного у травні 2015 р. членами наукового проекту МОН України з актуальних проблем суспільних і гуманітарних наук на тему: «Роль етноконфесійних взаємовідносин транскордонних регіонів (Буковина, Галичина) в євроінтеграційних процесах: суспільно-практичний вимір».

Виклад матеріалу. Слід відзначити, що останні часи національна структура населення Чернівецької області ще урізноманітнілася. В краї з'явилися представники таких народів

як американці, алтайці, афганці, перси, кубинці, кумани, нанайці. Проте найчисленнішими продовжують залишатися такі етнічні групи: українці (75%), румуни (12,7%), молдовани (7,3%), росіяни (4,1%), поляки (0,3%), білоруси (0,2%) та євреї (0,2%) [2].

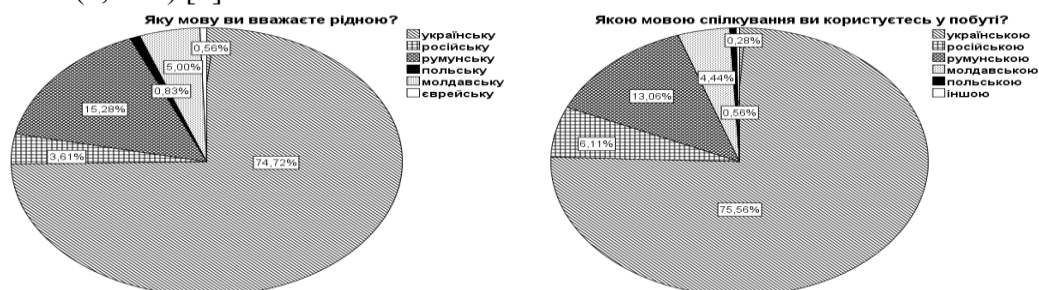
Тому проведене соціологічне опитування ставило за мету визначити характер і рівень етнічних та конфесійних відносин різних етносів і національностей, які проживають на території Чернівецької області. Обсяг вибірки становив 400 осіб (віком від 17 років і старше). Методом опитування було особисте формалізоване інтерв'ю «face to face» за місцем проживання. Збір даних здійснювало 20 інтерв'юерів. Обробка та аналіз даних опрацьовано за допомогою програми SPSS. Теоретична похибка вибірки – 3%.

Якщо аналізувати соціально-демографічний блок опитаних респондентів, то це 57,3% чоловіків і 42,7% жінок. Більша кількість чоловічої статі можна пояснити значним відсотком жінок, які виїхали за кордон на заробітки. Тому на Буковині є поодинокі села, де мешкають лише чоловіки. Згідно вікових категорій респонденти розподілилися таким чином: 17-22 р. – 29%; 23-30 р. – 17,8%; 31-40 р. – 15,5%; 41-50 р. – 16,6%; 51-59 р. – 10,3%; старше 60 р. – 10,8% [4].

Серед опитаних вищу і незакінчену вищу освіту мають майже 50% респондентів, середню і середню спеціалізовану – 43,8%. За національностями респонденти поділилися на: українці – 79%, румуни – 11,7%, молдовани – 8%, росіяни – 0,8%, інші національності – 0,5%.

Досить строкатою є картина соціального статусу опитаних, де представлено більше десяти соціальних груп населення Чернівецької області: студентів – 28%, робітників – 14,5%, пенсіонерів – 14,3%, безробітних – 12%, приватних підприємців – 12%, працівників бюджетної сфери – 9,5%, держслужбовців – 7,3%, учнів – 0,3% та інших – майже 2% [4].

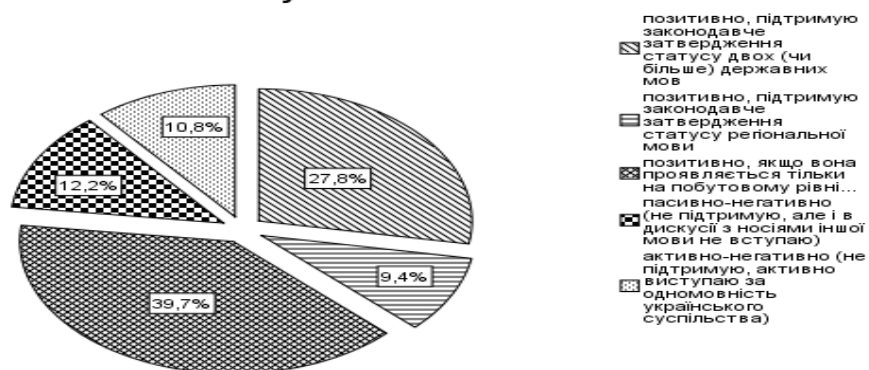
Перші п'ять запитань анкети містили мовні питання. На запитання: «Яку мову ви вважаєте рідною?», більшість респондентів відповіли, що українську (74,72%); румунську мову вважають рідною 15,28%; молдавську – 5%; російську – 3,61%, а інші мови – менше 1%. Деяка інша картина щодо мови спілкування у побуті. Тут більша частина спілкується українською (75,56%) та російською мовами (6,11%) і трохи менше румунською (13,06%) та молдавською (4,44%) [4].

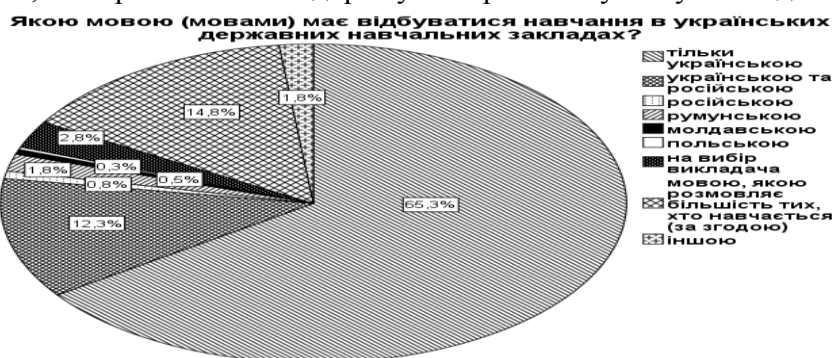
На нашу думку, зменшення відсотка спілкування двома останніми мовами якраз улягає у відсотках збільшення вживання у побуті української та російської мов. Але якщо порівняти відповіді респондентів за національністю і мовою спілкування, то помітна тенденція, що російською мовою у побуті спілкується частина українців і молдованів, а невеликий відсоток останніх – румунською мовою, особливо у Сторожинецькому, Глибоцькому і Новоселицькому районах області.

Поліетнічний характер регіону вплинув і на різноманіття думок респондентів щодо двомовності чи багатомовності українського суспільства. Так, 27,8% опитаних підтримують законодавче затвердження двох (чи більше) державних мов у країні, 39,7% респондентів вважають, що мовне питання повинно проявлятися лише на побутовому рівні, 9,4% виступають за законодавче утвердження статусу регіональних мов, лише 10,8% активно ратують за одномовність українського суспільства, а 12,2% чітко не визначилися, але в дискусії з носіями інших мов не вступають.

Як ви ставитесь до двомовності чи багатомовності українського суспільства?

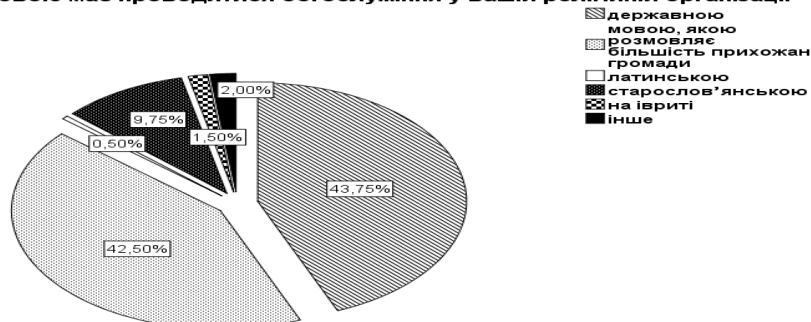

Зовсім інша картина спостерігається у відповідях на питання, «якою мовою (мовами) має відбуватися навчання в українських державних навчальних закладах?». 65,3% респондентів висловили думку про використання лише української мови, 14,8% – мови, якою розмовляє більшість тих, хто навчається (за згодою), 12,3% – українською і російською, 2,8% – мовою за вибором викладача. Усі інші підтримали окремі мови відповідно до етнічної приналежності. Відрадіним є факт, що майже дві третини населення області пов'язують майбутнє своє і своїх дітей саме з українською мовою, а також різке падіння відсотка тих, хто тривалий час підтримували російську мову викладання.

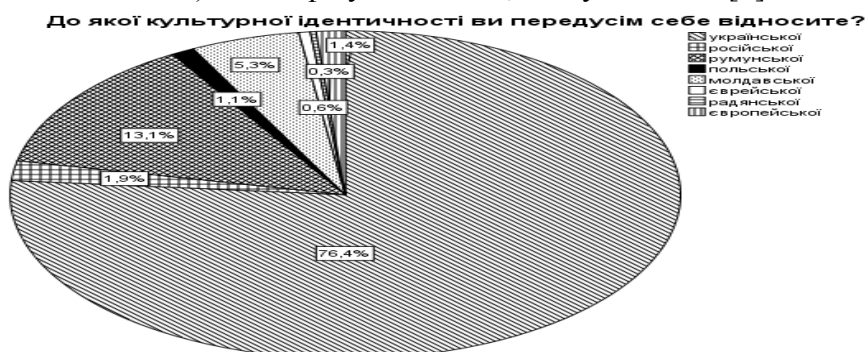

Останнє мовне питання анкети включало в себе релігійний аспект і звучало так: «Якою мовою має проводитися богослужіння у вашій релігійній організації?». І тут думки респондентів розділилися таким чином: державною мовою майже 44%; мовою, якою розмовляє більшість прихожан громади, – 42,5%; старослов'янською – майже 10%; іншими мовами – 3,5% (в т. ч. латиною і на івриті) [4]. А оскільки більшість населення області спілкується все таки державною мовою, то відчувається гостра потреба проведення богослужінь саме українською, оскільки прихильниками старослов'янської, якою ведуть богослужіння священники УПЦ МП, залишається лише кожен десятий житель області.

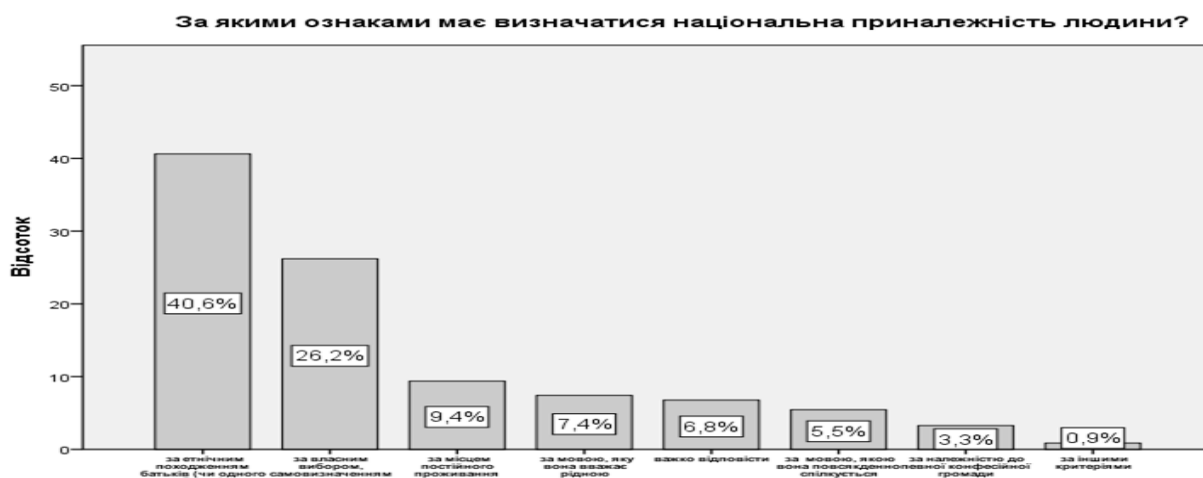
Якою мовою має проводитися богослужіння у вашій релігійній організації?

Зважаючи на те, що Чернівецька область є однією з найбільш поліетнічних регіонів України, досить актуальним було запитання, до якої культурної ідентичності відносять себе її мешканці. Результати дослідження виявилися такими: 76,4% жителів краю ідентифікують себе з українською культурою, 13,1% – з румунською, 5,3% – з молдавською і лише 1,9% – з російською. З іншими культурними традиціями (єврейською, радянською, європейською тощо) ідентифікують себе 3,3% буковинців [4].

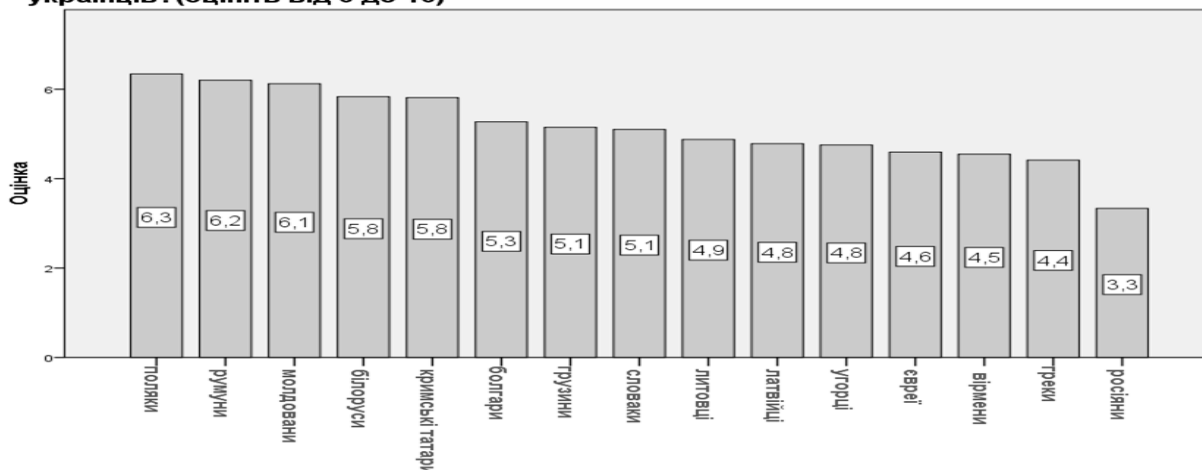

Досить цікавою виявилася проблема, за якими ж ознаками жителі Чернівецької області визначають свою національну приналежність. В анкетуванні було запропоновано 8 варіантів відповідей. Так, понад 40,0% стверджують, що вона повинна визначатися за етнічним походженням батьків (чи одного з батьків); 26% – за власним вибором; 9,4% – за місцем проживання; 7,4% – за мовою, якою вважають рідною; 5,5% – за мовою, якою спілкується людина. Зауважимо, що лише 3,3% респондентів пов'язали національну приналежність із конфесійною, а майже 7% опитаних не змогли відповісти на дане запитання [4].

Співіснування численних національностей на території Буковини історично сформувало толерантне середовище, де представники різних етнічних груп мирно вживалися, незважаючи на досить часту зміну влади чи приналежність краю до тієї чи іншої держави. І наше соціологічне опитування підтвердило толерантне ставлення жителів Чернівецької області до представників інших національностей. Середня оцінка за десятибальною шкалою за національностями склала 5,2.

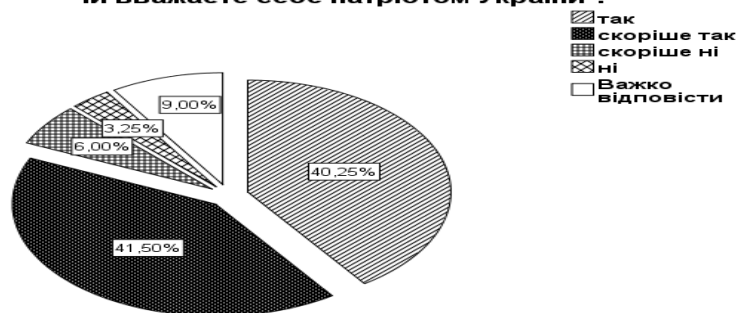
Представників якої із перерахованих націй, ви вважаєте найбільшими друзями українців? (оцініть від 0 до 10)

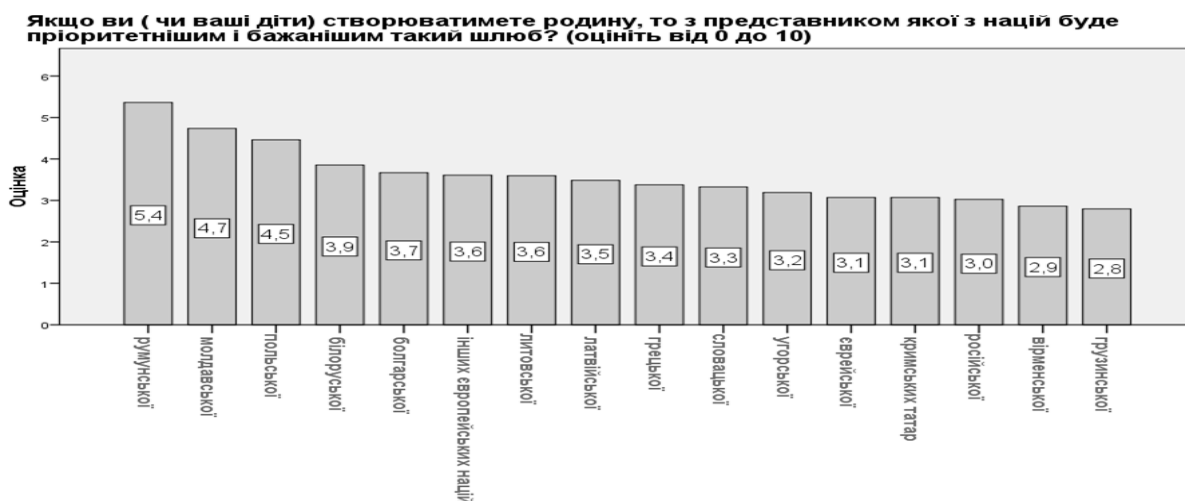
Із перерахованих в анкеті 15 найбільших етнічних груп Чернівецької області найбільшими друзями українців вважаються поляки (6,3 бала), румуни (6,2) і молдовани (6,1). І якщо представники двох останніх національностей і проживають в області, і вона межує з їхніми етнічними територіями (Молдова і Румунія), то доброзичливе ставлення до поляків пов'язано із підтримкою Польщі євроінтеграційних прагнень України і солідарністю з нашою країною у зв'язку з анексією Криму і відкритою агресією Росії на Сході. Останній фактор вплинув на те, що довіра до росіян населення краю оцінилося лише у 3,3 бала, що є найменшим показником серед інших запропонованих націй (навіть угорців, греків і вірменів) [4].

Саме криваві події на Майдані, революція Гідності та відкрита агресія Росії проти України й анексія її територій як ніколи згуртувала український народ, особливо це стосується західних і центральних областей України. Правда, згідно наших опитувань, рівень патріотизму жителів Чернівецької області зріс не так стрімко. На запитання: «чи вважаєте Ви себе патріотами України?», однозначно «так» сказали лише 40,25% респондентів. Швидше за все так обрали 41,5% (разом близько 82%), швидше «ні» – 6%, «ні» – 3,25% і 9% не змогли визначитися із відповіддю [4]. Об'єктивно це викликано поліетнічністю краю, а також тим, що багато жителів області мають уже румунські паспорти (значна частина з них незаконно) і володіють подвійним громадянством.

Чи вважаєте себе патріотом України ?

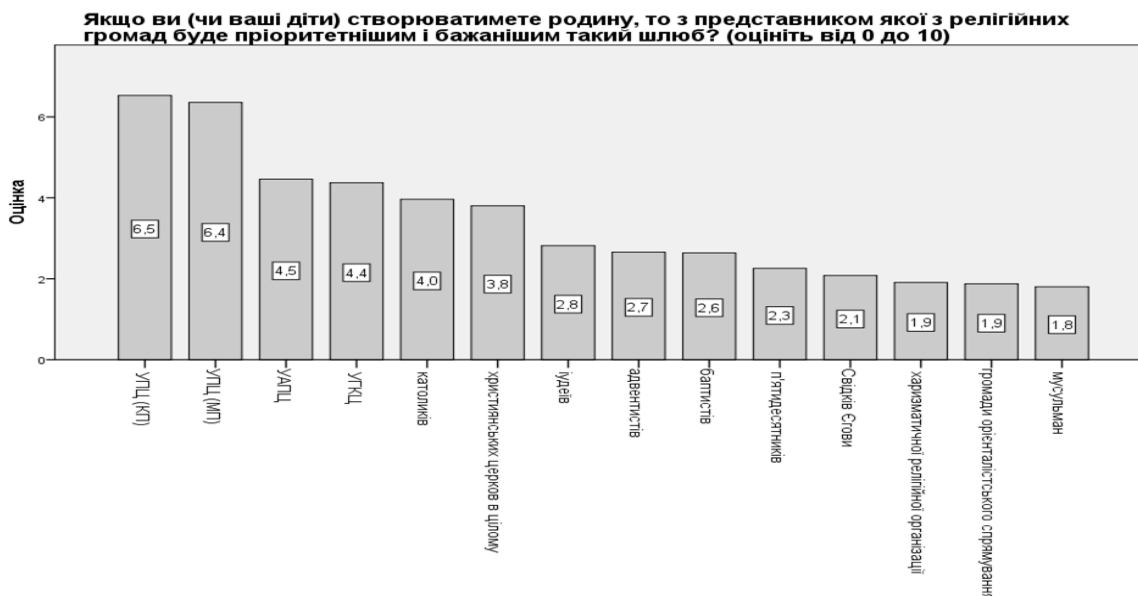

Констатуючи толерантне ставлення буковинців до різних національностей, ми включили в анкету питання щодо створення міжнаціональних родин і міжнаціональних шлюбів. Відповідаючи на запитання: «Якщо Ви (чи Ваші діти) створюватимуть родину, то із представником якої з націй буде пріоритетнішим і бажанішим такий шлюб?», 63% респондентів не надали оцінки (за 10-ти бальною шкалою), 22,5% відзначили, що жодної, окрім власної, а для 40,5% абсолютно неважлива національна приналежність у питаннях шлюбу. Серед тих, хто все-таки наважився надати оцінку, найпріоритетнішим був би шлюб з представниками румунської, молдавської і польської націй (відповідно 5,4; 4,7 і 4,5 бала), а найнебажанішим – з росіянами, вірменами і грузинами (відповідно 3; 2,9 і 2,8 бала).

Варто зазначити, що 63% респондентів, не надали оцінку, а відзначили такі відповіді: Жодною, окрім власної - 22,5%; Національна приналежність у питаннях шлюбу для мене є абсолютно не важливою - 40,5%

Зміст наступного запитання був схожим до попереднього і стосувався створення сімей із представниками релігійних організацій. І тут майже дві третини респондентів (65,8%) не дали відповіді, а вибрали інші варіанти: із жодною, крім власної (28,8%); релігійна чи конфесійна приналежність у питаннях шлюбу для мене є абсолютно неважливою (37%). Серед тих, хто намагався оцінити міжконфесійні шлюби, найбажанішими вони могли б бути з віруючими УПЦ КП (6,5 балів з 10), УПЦ МП (6,4 бала), УАПЦ, УГКЦ та РКЦ (відповідно 4,5; 4,4 і 4 бали). Зовсім непріоритетними вважаються шлюби із представниками харизматичних і орієнталістських релігійних організацій та мусульманами (менше 2-х балів) [4].

Більшість респондентів (65,8%) не надали оцінку, а вибрали інші варіанти відповіді: Жодною, окрім власної - 28,8% Релігійні чи конфесійна приналежність у питаннях шлюбу для мене є абсолютно не важливою - 37%

Цілий блок запитань було присвячено проявам нетолерантного ставлення щодо національної приналежності респондентів з метою в'яснити, чи існують у регіоні перешкоди у працевлаштуванні через належність до національних меншин і чи проявляються конфлікти між національностями на побутовому рівні. Загалом опитування підтвердило високий рівень толерантності у регіоні. Так, майже дві третини респондентів не відчували на собі зовсім чи радше ні проявів нетолерантного відношення щодо своєї етнічної приналежності. Відчували такі прояви лише 14,3% опитаних, а 6,5% не змогли відповісти на дане запитання. Ще більший відсоток респондентів не стикалися з перешкодами при працевлаштуванні через свою етнічну приналежність (77,1%). Лише 6%

опитаних мали такі перешкоди, а 11,5% відповіли, що радше так. Більше 5% респондентів заявили, що їм важко відповісти на це запитання [4].

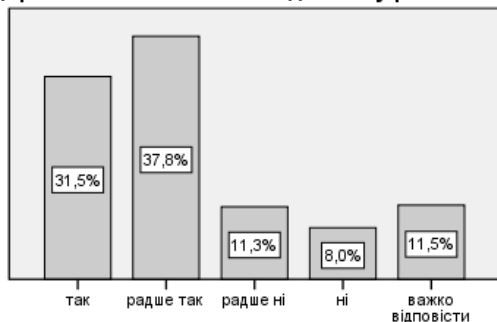

Досить високий рівень толерантності спостерігається і у міжнаціональних стосунках мешканців Чернівецької області на побутовому рівні. Лише 10,3% опитаних відчули нетолерантне ставлення до себе на побутовому рівні від представників інших національностей, а ще 18,5% відповіли, що радше так. Зате дві третини не стикалися з упередженим ставленням до своєї етнічної приналежності [4].

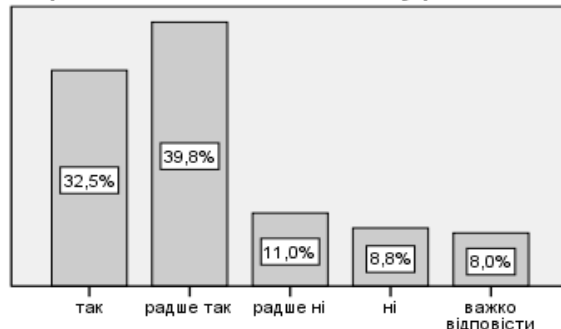

Останній блок запитань стосувався становища національних меншин, яких у Чернівецькій області проживає декілька десятків, та рівня їхнього законодавчого й культурно-освітнього захисту. У преамбулі Закону України «Про національні меншини в Україні», прийнятого 25.06.1992 р. з доповненнями 2012 – 2014 рр., сказано: «Верховна Рада України, виходячи із життєвих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України, дотримуючись міжнародних зобов'язань, приймає цей Закон з метою гарантування національним меншинам права на вільний розвиток» [3]. Тобто держава гарантує всім національним меншинам такі ж самі права, як і українцям. Ми намагалися виявити реальний стан відношення до національних меншин у Чернівецькій області на чотирьох рівнях: законодавчому, освітньому, культурному і в засобах масової інформації. Цікавим виявилось те, що результати опитувань за всіма задекларованими рівнями не сильно відрізнялися один від одного. Щодо захисту державою національних меншин на законодавчому рівні «так» і «радше так» відповіли майже 70% респондентів, негативну відповідь («ні» і «радше ні») обрали відповідно 8 і 11,3%, а відчули труднощі з відповіддю аж 11,5% [4].

Чи отримують національні меншини в нашій державі захист на законодавчому рівні ?

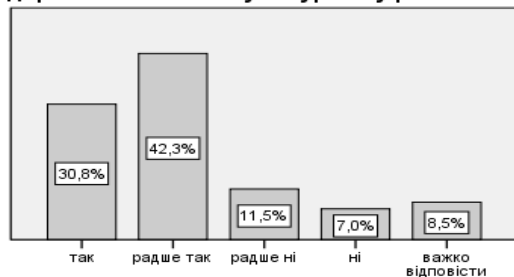

Чи отримують національні меншини в нашій державі захист на освітньому рівні ?

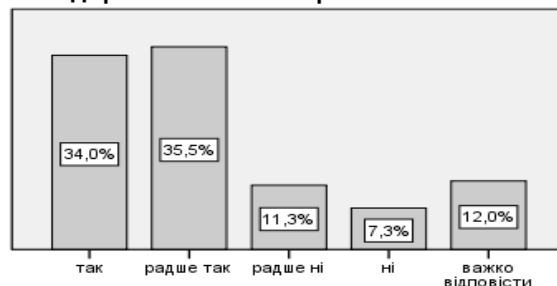

Захист держави на освітньому рівні національні меншини Буковини відчувають ще більше: близько трьох чвертей населення відповіло ствердно на це питання (72,31%) і лише 8,8% респондентів негативно оцінюють існуючий рівень захисту. Приблизно така картина проглядається і у відповідях на запитання, «чи отримують національні меншини в нашій країні захист на культурному рівні».

Чи отримують національні меншини в нашій державі захист на культурному рівні ?

Чи отримують національні меншини в нашій державі захист на рівні ЗМІ ?

Найменше цілком чи частково задоволені захистом інтересів національних меншин державою у засобах масової інформації (69,5%), причому аж 12% респондентів обрали варіант «важко відповісти».

І, нарешті, нас цікавило, чи повинні жителі Чернівецької знати культуру, традиції і звичаї інших націй, які мешкають у регіоні. Обов'язково або бажано знати їх вважають майже 75,8% респондентів, 20,5% – лише при наявності відповідного інтересу і лише 3,75% рахують ці знання зайвими. Такі дані свідчать про етнічну і культурну солідарність, які історично сформувалися завдяки поліетнічності краю [4].

На Вашу думку, чи повинно населення Вашого регіону знати культуру, національні і релігійні традиції інших націй, що мешкають в ньому?

Висновки. Отже, результати соціологічного опитування підтвердили історично сформований поліетнічний склад населення Чернівецької області. Аналізуючи відповіді респондентів за національністю і мовою спілкування у побуті, помітна тенденція, що російською мовою спілкуються частина українців і молдованів, а невеликий відсоток останніх –

румунською мовою. Більше трьох чвертей жителів краю ідентифікують себе з українською культурою, а ще більша кількість (85,5%) бажають, щоб богослужіння в їхніх релігійних громадах проводилося державною мовою або мовою, якою розмовляє більшість прихожан.

Співіснування численних національностей на території Буковини історично сформувало толерантне середовище, де ставлення жителів до інших національностей респонденти оцінили вище середнього (5,2 бали за десятибальною шкалою). І лише 10,3% опитаних відчували нетолерантне ставлення до себе на побутовому рівні від представників інших національностей.

Близько 70% опитаних вважають, що національні меншини на Буковині відчувають захист на законодавчому, освітньому і культурному рівнях і навіть у засобах масової інформації. Ще більший відсоток респондентів вважають обов'язковим або бажаним знати культуру, традиції і звичаї інших націй (75,8%).

Проте викликає занепокоєння рівень патріотизму жителів Чернівецької області, серед яких однозначно вважають себе патріотами України лише 40,3%. Це однозначно свідчить про недопрацювання загальноосвітніх закладів, громадських організацій і засобів масової інформації області.

Література

1. Державна служба статистики України. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Етнічні громади Чернівецької області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buktolerance.com.ua/page_id=182.
3. Закон України «Про національні меншини в Україні», прийнятий Верховною Радою України 25 червня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2494.
4. Соціологічні дослідження «Етноконфесійні взаємовідносини у транскордонних регіонах», проведено у травні 2015 р. в Чернівецькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data\[3715\]\[id\]=5610](http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data[3715][id]=5610)

Literatura

1. Majestically service of statistics of Ukraşni. Statistichna інформація. [Elektronny resource]. – Mode to access: www.ukrstat.gov.ua
2. Етнічні to Chern_vetsko's bulk і області. [Elektronny resource]. – Mode to access: http://buktolerance.com.ua/page_id=182.
3. Ukraşni's law "About національні menshin in Ukraşn i", priynyatiya the Verkhovna Rada of Ukraşni 25 червня 1992 rubles [the Elektronny resource]. – Mode to access: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2494.
4. Соціологічні дослідження "Etnokonfes_yn_ of a vza³/₄mov_dnosina at the transkordonnikh the reg_onakh", is led at травні 2015 rubles to Chern_vetsk_y області. [Elektronny resource]. – Mode to access: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data\[3715\]\[id\]=5610](http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data[3715][id]=5610)

Vasil Balukh, Vitaly Dokash

Current status and specificity of inter-ethnic relations in Chernivtsi region (on the example of sociological research 2015)

In the article it was analyzed the results of a sociological poll conducted in May 2015 in Chernivtsi region within the research project "The role of ethno-confessional relations in cross-border regions (Bukovyna, Galicia) in the European integration process: socially practical dimension". The sample size was 400 people (aged 17 years and older). The method of the survey was personal formalized interview "face to face by place of residence. 20 interviewers carried data collection. Processing and analysis of data were processed using SPSS. Theoretical sampling error was 3%.

The results of sociological poll confirmed the historically formed multi-ethnic composition of the population of Chernivtsi region. Analyzing the respondents' answers for nationality and language spoken at home, the trend is a noticeable that part of Ukrainian and Moldavians speak Russian, and a small percentage of the last one speaks Romanian. More than three quarters of the inhabitants of the region identify themselves with Ukrainian culture, and even more (85.5%) want the worship in their religious communities to be conducted in the state language or the language spoken by most of the parishioners.

The coexistence of numerous nationalities on the territory of Bukovyna historically formed tolerant environment where respondents rated the residents' attitude to the other nationalities above average (5.2 points of a ten scale). Only 10.3% of respondents felt intolerant attitude to themselves on the household level from the representatives of other nationalities.

About 70% of respondents think that ethnic minorities on Bukovyna feel protection on the legislative, educational and cultural levels as well as in the media. Even a higher percentage of respondents believe necessarily or desirably to know the culture, traditions and customs of other nations (75.8%).

However, Chernivtsi region residents' level of patriotism causes for concern, among which only 40.3% clearly consider themselves as patriots of Ukraine. This clearly demonstrates the shortcomings of educational institutions, public organizations and the media area.

Keywords: nation, ethnicity, multiculturalism, minorities, Chernivtsi region, respondents, ethnicity, language, tolerance.

Надійшла до редакції 24.02.2016 р.